

Emil Cioran útja a gyermekkori paradicsomból „A kétségbeesés csúcsai” felé

II. RÉSZ

A LEVÉLÍRÓ

A levélíró Cioran a „megtisztulás” útjára lépett. 19 éves korából maradtak fenn viszont első levelei.⁹³ Megvallom, amikor leveleit kézbe vehettem, a reveláció erejével hatottak.⁹⁴ Ha ezeknek az ifjúkori leveleknek az írásképe nem igazán hasonlított az öreg Cioran írásképeire, sőt azéra sem, aki a kisebb magán-esszéket írta, a bennük felvetett gondolatok annál inkább. Igaz, fordítva olvastam a ciorani életművet. Először francia, majd román könyveit, és leveleit csak végül. És szinte már az első levélben felvillan a bölcs öreg. Most betartjuk a kronológiát.

Alighanem van némi jelentősége annak, hogy a tizenkilenc éves Cioran levelei a minapi gyermekkori pajtásnak, Bucur Țincunak szóltak. Hitelesebb a feltárulkozás intenzitása. Talán őszintébb is. Bár a cél nem a másik tájékoztatása, hanem a magamutogatás és a gyónás. A címzett inkább csak arra jó, hogy tartsa a tükröt, amelyben a levélíró önmagát szemléli. A címzett soha nem egyenjogú, csak addig, amíg nem fenyeget a veszély, hogy az ő levele jobban sikerül. Ilyenkor még intenzívebb lesz a levélíró vallomása. A megszólítást követő egyes szám második személy pillanatokon belül általános alannyá válik. Íme az első – keltezetlen – levél. A főtéma: az ember lelki nyugtalansága és annak boncolgatása, ami aztán „gyakran belső narcizmushoz vezet”. Mert: „A tény, hogy az ember önmagát kínozza, és ezen elgondolkodik az önmaga, mint egyedüli egyén iránti fájdalmas szeretetnek tulajdonítható. Egyáltalán nem igaz, hogy az ember sajnálattal tekint saját belső vívódásaira; ha ez néha így lenne, akkor ezek mesterségesek voltak, az ambíciói és a külső feltételek közötti meg nem felelésből fakadtak. Amikor azonban érzed, hogy ezek a vívódások az ember szerves alkatából, sajátos struktúrájából származnak, olyan természetes objektivációk, amelyekről nem mondhat le, anélkül hogy önmagáról nem mondana le. Egész életemben egyetlen egyszer sem sajnáltam, hogy ilyen a vérmérsékletem; egyébként az ilyen sajnálkozás abszurdum, ha azt hiszem, hogy jó vagyok olyannak, amilyen vagyok. A tény, hogy valahol szenvedtem, valami miatt szomorú voltam, vagy éppen aljas voltam, oly módon, miként senki azon helyzetben – a személyiségnek éppen azt az egyedi jelleget kölcsönzi, amely egyedül igazolja azt, hogy e személyiséget értéknek tartsa az illető. Így magyarázom, hogy miért nem akar cserélni egyik ember a másikkal.”

A ciorani antropológia nem ismer mellébeszélést. „A legnagyobb emberi képesség a hamis szerénység. Attól a pillanattól kezdve, hogy az egyén önmagát elengedhetetlen értéknek érzi, attól a pillanattól kezdve, hogy önmagát a világ

elengedhetetlen részének tartja, vagy azt hiszi, hogy a világegyetem központja, – a szerénykedő megnyilvánulások leplezett ambíciókat takarnak.” Márpedig: „Az emberi ambíciók, amelyek az élet imperializmusát fejezik ki, olyan hatalmasak, hogy senki sem tudja felmérni mekkora frenetikus erővel hatnak.” Akiben nincs becsvágy, nem is él. A becsvágy pedig olyan, mint az elfojtott nemi vágy, utat tör magának. Az önmagunkkal való foglalkozás talán nem éppen azt jelenti, hogy illúziókat táplálunk. Kevesen tudják, hogy ez mindenható szükséglet. Cioran számot adott a rendkívüli elégedettség állapotáról, ill. annak élményéről, de rögtön jelezte, hogy ez csak kivétel; a szabály: az anarchia és a lázadás. „Az életben az öröm pillanatait szeretem a legjobban, a derűs szemlélődés idejét alkotják. Akkor az az érzésem, hogy túl vagyok a történelmen és a léten. Csak ilyenkor tudok háborítatlanul gondolkodni. Egy biztos: filozófiát csak azoknak van joga művelni, akik 20 éves korukban már nem várnak nagy meglepetéseket az élettől, képesek a szemlélődő elmélkedésre, túllépve az életkorból adódó bizonytalankodáson. Gyakran azt hiszem, hogy homokba állva és nem kívánva nagy dolgokat, több mindent lehetne megérteni. De nekünk, moderneknek a szemlélődés már a halál.” Óvta is barátját, hogy mivel az anarchikusabb, mint ő, a dolgokat intenzívebben éli át, mindez káros hatással lehet rá. Hiszen „a nagy hófok veszélyes”. Óvja idegeit. „Mi nagyon szépen beszélünk a belső nyugalanságról, de elfelejtjük, hogy ez csak tényszerű és szerves valóságos állapotok szimbolikus megjelenítése. Ha mi több mindent megértünk, mint mások, ez csak azt jelenti, hogy idegi egyensúlyunk sokkal megbomlottabb. Azt mondjuk: szomorúak vagyunk, de egyikünk sem ad arról magának biztosan számot, hogy mi ennek a szomorúságnak az oka; lehet gyomorbántalom, valami korábbi betegség, amely most hat, vagy éppen idejében ki nem elégített nemi vágy stb... Nagy dolog, ha a szimbolikus kifejezési formák mögé lát az ember. Senki sem fogja fel, hogy az emberiség fejlődését lábfájás miatt is tagadni lehet. Minden abban rejlik, hogy az adott dolgok mögé tekints, de amikor sikerül, akkor az egésznek nincs értelme.”⁹⁵

Tökéletes ciorani gondolatmenet: önmagát megsemmisítő állítás, vagy éppen az ellenkezője: állító tagadás. Egyazon időben minden elfogadása és elutasítása. Útkeresés és az út meglelése is. Egyik vasárnap – 1930. november 2-án – miután a könyvtár zárva volt, a diákotthon hidege elől egy kávéházban húzódva meg –, azon tűnődött, hogy „az a tény, hogy az élet nem kínál számomra polgári egzisztenciát, nem kínál olyan merev és áthághatatlan keretet, amely elvenné a közvetlen rálátásom az életre –, e tény, minden kellemetlensége ellenére, lehetővé teszi a termékeny átélés bizonyos mozzanatait. Ha valami érdemre tehetek szert, személyes minőségi tulajdonságra, akkor ez csak a valóság eleven átérzése, bármiféle illúzió kiküszöbölésével. Nem fogadom el az eszményeket, az álmodozást és a rajongást. Az élet szemlélésének tényét sokkal fennköltebbnek tartom, mint a gyermeteg rajongást. Sohasem voltam aktív és szenvedélyes típus; sokkal jobban tetszett a szemlélődő és hideg típus.” Egyesek ezt helytelenítik. De „számomra csak egy fontos: az élet megértése. Márpedig ehhez nem polgári egzisztencia kell, hanem őrlődő és szenvedő lélek, mélyen szenvedő, amely egyszerre éli és szemléli az életet stb...” Esménye az olyan antropológia, amely nem annyira tudományos adatokra épül, hanem inkább karakterológiára. Ehhez azonban még gazdag élettapasztalatra van szükség. „Jelenleg tisztán filozófiai kérdések érdekelnek: tér, idő, okság, szám stb... mindez, ami számomra nagyon kedvessé vált. Határozottan lemondtam bármiféle érzelmi filo-

zófiáról, töredékes és steril foglalatosságokról, amelyek csak az élet fölötti siránkozásokhoz és patetikus üdvívalgásokhoz vezetnek. A 'sivár' eleven élettelen tartalmat nyernek azáltal, hogy intenzíven foglalkozunk velük. Szerintem a melankólia leküzdésének legjobb eszköze az absztrakt és személytelen problémákkal való foglalkozás." Ha az ember megundorodik az élettől, akkor nem Baudelaire-hez kell folyamodni, hanem Leibnizet, Hume-ot vagy Zénót kell elővenni. „Hiszen hogyan akarod a szomorúságot szomorúsággal ellensúlyozni, hogyan harcolhatnál ellene a költészettel?” Csak a matematika objektivitása hatékony ellenszer. Ezért nem olvas társadalmi problémákról szóló könyveket. Csak anarchizálná őt. Majd előveszi őket, ha bizonyos metafizikai kérdéseket tisztázott, bár ezek jövője kétséges. „Íme, én lemondtam az elméletről a részletek miatt, amelyek ha nem is fontosak, legalább érdekesekek”. A levél utolsó mondatai így kérdőjelezik meg a nagy szándékokat. Hiszen a metafizikában keres bizonyosságot, de kétségei vannak a metafizika hatékonyságával kapcsolatban. Elméleti kérdésekben keres megnyugvást, de a részletek vonzák.⁹⁶

A részletek vonzatának mélyebb következményei vannak, mint első látásra gondolnánk. November 23-án a művészet, erkölcs és vallás viszonyáról értekezett. Barátja és ő is a kérdést laposnak és anakronisztikusnak tartotta. Hiszen „az életfilozófia azt mutatta ki, hogy az erkölcsben nem a normatív elem, hanem az élet konkrét spontaneitása kell hogy meghatározó és útmutató legyen. Az erkölcsnek döntenie kell: vagy megmarad a régi szellemben, amely a zsidó-keresztény normativitásból nőtt ki (a görög kultúrában nem létezik az erkölcs-élet dualizmusa) vagy megbékél a közvetlen emberi átélés tendenciáival.” A művészet az erkölcs zsarnokságát és stupiditását példázza. Még hozzá Coreggio, Leonardo da Vinci, Mantegna női alakjai. A szűzies mosollyal „mi nem tudunk mit kezdeni”. A modern művészeti kifejezés független az erkölcstől, akár az élet: „irracionális és intuitív átélésünk része”. Csak az Egyetemre jellemző, hogy az említett három terület konfliktusával foglalkozik. Ezért már nem is jár be oda. Egyedül Iorga az, aki iránt némi tiszteletet lehet érezni. De emellett az Egyetemmél szembeni magatartását meghatározza az is, hogy „ez a diploma nem kínál jobb egzisztenciát, mint az utcai koldusé”. A hallgatók jól neveltek és alázatosak, semmi hajlamuk a lázadásra, a heroizmusra, egyik napról a másikra élnek, történelmi perspektíva nélkül. Mentalitásuk rurális. „A paraszt a fővárosban is paraszt marad. A kultúra legnagyobb tragédiája, hogy olyan emberek foglalkoznak az írástudással, akikben nincs semmi intellektuális fogékonyság, tudatilag differenciálatlanok és azt sem tudják mi a gyötrellem.” Kretén nyugalom jellemzi őket, még a nőkhöz sem járnak. Lassan kiderült, Cioran számára kiút ebből az általa megvetett világból: a betegség. De milyen?

Ő sem tudta pontosan. 1959-ben keserűen jegyezte fel: „17 éves korom óta titkos kór emészt, megfoghatatlan, de romba döntötte gondolataimat és illúzióimat: bizsergés az idegekben, éjjel és nappal, soha nem engedi, hogy elfelejtsem, hacsak nem amikor alszom. Örök kezelésnek és szenvedésnek vagyok alá vetve.”⁹⁷ Aztán később arról beszélt, hogy 16–17 éves korábban tört rá a baj,⁹⁸ máskor pedig arról, hogy mintegy 20 évesen veszítette el az alvás képességét. Valószínű ez a legvalószínűbb időpont. A lényeg: az álmatlanság rátörése lett – mint mondta – élete legnagyobb drámája. Ezzel kezdetét vették a nagyszabedű fehér éjszakák, éjjelente járta a várost, amikor már csak az örömlányok voltak fenn. Álmatlansága – fejtegette az

öreg Cioran – megfosztotta az élet titkától, az ébrenlét folyamatossága megfosztotta az újrakezdés örömétől, ezért elvesztette a filozófiába vetett hitét, a filozófia nem adott választ személyes problémáira.⁹⁹ Élete vége felé arra emlékezett, hogy 16–17 évesen kezdte kísérteni a halál gondolata, talán a gyermekkori temető-élmények hatására.¹⁰⁰ Közben minden baját annak tudta be, hogy 1930 nyarán a vízaknai sóstóban kúrálta reumáját, amelyet az otthoni hegyi patakban való fürdészel szedett össze.¹⁰¹ Feltehetően a kúra napallergiához vezetett, és ő, aki korábban olyan szépen írt a napsugarakról, most azokban már ellenséget látott. Álmatlansága és az ezt kísérő betegségek – és azok nyugtázása – útitársként kísérték. Életfilozófiája forrásává váltak. Szinte gondozta és óvta betegségeit, miközben szenvedett tőlük. Mert amikor Sesztovnál azt olvasta, hogy Pascal a betegséget jótékony hatásúnak is tartotta, majdnem felsikoltott a gyönyörűségtől.¹⁰² És némi gyönyörűséget okozott az is, ha később álmatlanságáról nyilatkozva Sartre-ot megfricskázhatta, mert ha az ember virraszt, mindenkitől és mindentől elszakad, „egyedül van a Semmi eszméjével, mely szót már Sartre miatt elhasználtak...”¹⁰³

1930 végén egy hónapra Nagyszébenbe húzódott vissza, orvosi kezelésre. „Az én koromban – írta Ţincunak december 22-i levelében – kevesen tudják mi a betegség és a fájdalom. Lehet, éppen ezért bizonyos dolgokat jobban értek, mint mások. A szenvedés az embert mindig szembeállítja az étellel, kiemeli a spontán és irracionális szférából, kifejezetten szemlélődő lényvé tesz. Meg kell valljam őszintén: erre az állapotra büszke vagyok. Amikor másokkal szemben valamiféle személyes fölényről beszélek, amikor bírálók és gúnyolódok, akkor soha nem valamiféle könyvekből merített kultúrára gondolok, amelyre munkával és ambícióval tettem szert, hanem arra a megértési készségre, amely nem olvasásból ered, hanem érzésből, nem sokoldalú ismeretekből, hanem mély átélésből.” Egyelőre még vonzotta a filozófiai rendszer. Nae Ionescutól Kantot kapta szakdolgozati témaként, és saját problémáinak tisztázását is várta munkájától. Egy évet akart ennek szentelni, miközben némi iróniával írt arról, hogy nagyszabású filozófiatörténészek egész életüket a kanti kritizmus problémáinak szentelték, „míg mi románok azt hisszük egyszeri olvasással megkíméljük magunkat attól, hogy újra és újra elővegyük”. Cioran személyes munkát akart írni. Nem tartalmi kivonatot. Ilyesmitől irtózott. „Egy monográfia, ahhoz, hogy megítéljen egy rendszert vagy egy személyiséget, túl kell lépjen a rendszer keretein, mert csak így rendelkezhet az értékeléshez szükséges perspektívával. A tájékozódás kritériuma transzcendens és nem immanens kell legyen.”

A vállalkozás azonban baljósan ígérkezett, már e levélben is. Hiszen maga is keserűen észrevételezte, hogy milyen nehezen tolnak a szavak tolla alá, amikor terveiről akar beszámolni. „Lehet, hogy vallomásokra való hajlandóságom és a száraz dolgok bemutatásának igénye között nincs összhang. Vagy az a rendkívüli melankólia, amelyben élek, elfojt bennem minden lírikus lendületet?” Úgy érzi, illúzió volt azt hinni, hogy költői lélek lakozik benne. „Nagyon zárkózott vagyok ahhoz, hogy elmondhassam, mit érzek.” Egyébként, ennek kapcsán azt javasolta a címzettnek, hogy tegyen el néhányat ezekből a levelekből, „nem mintha valami értéket képviselhetnének, Isten óvjon ilyet képzeln, hanem azért, mert később szimpatikusnak fog tetszeni a melankólia és őszinteség eme légköre, amely leveleinket jellemzi. Később, amikor megöregszünk, mesterséges és száraz stílusban fogunk írni.”¹⁰⁴

1931. január 24-i levelében már a könyveket író Cioranra ismerhetünk, igaz egyelőre még csak cikkeket írt, és azokat sem tudta könnyen elhelyezni. Levelében az anti-filozófus mutatkozik be. Mert mint jelezte, egyáltalán nem vitatkozik senkivel filozófiai kérdésekről. E vitákban ugyanis mindenki elsőségre tör. „Márpedig én, mivel nem engedem meg magamnak, hogy egy vitában második legyek, az elsőséget szeretem, amelyet erővel vagy paradoxonnal szerzek meg”. Közben azonban el kellett szenvednie azt a megaláztatást, hogy az egyik kolozsvári lap nem közölte cikkét az európai kultúra hanyatlásáról. Vigaszt legfeljebb csak az a tapasztalata jelentett, hogy nincsenek román értelmiségiek. Objektív értékszempontok nincsenek. „Valami szerencsétlen szubjektivizmus jellemzi azt a nemzetet, ami kérelhetetlenül és elkerülhetetlenül megakadályoz minden igaz érvényesülési kísérletet.” Nae Ionescut is el akarják úzni a bukaresti egyetemről. „Most eltekintek attól a ténytől, hogy ezen ember felkészültsége nagyon gyenge, viszont elismerem filozófiai hajlamát, ami vitathatatlan és egyedül igazolja a filozófia stúdiumát. A műveltség csak eltorzítja az ember filozófiai hajlamát, hisztérikussá teszi és kiemeli a naiv szemlélődésből, ami a filozófiai alkotás forrása.” Bukarestben csak hízelgéssel és önmegtagadással lehet kiemelkedni. „Mi erdélyiek, ha nem is képviselünk semmi szellemi fölényt, jellemünk állhatatos, ami alkalmatlanná tesz az érvényesülésre. A Karra eddig egyetlenegy erdélyi sem került be, így minden reményről és illúzióról le kell mondanunk. Három éve vagyok Bukarestben, és professzor sem ismer, nyilván, saját hibámból. Nem tetszik, hogy bárkinél alábbvalónak érzem magam, ezért óvakodom attól az arroganciától és önelégültségtől, mellyel a professzorok a diákokat kezelik.” Igaz, „ha rugalmasabb lennék és alkalmazkodóbb, valószínűleg messzebb jutnék. Mégis, nem sajnálom. Életem olyan szakaszába értem, amikor nem sajnálok és nem is akarok sajnálni semmit. Szörnyű mulatságokat rendeztem, amelyek a mulatókban értek véget, szitkozódtam és csak disznóságokat beszéltem, jártam a kokottoknál, zsebemben a *Tiszta ész kritikájával* – ez biztos a sors hatalmas iróniája! –, nem sajnálok semmit. Miért is sajnálnám? Az egésznek nincs semmi jelentősége. Nem filozófiát művelek, hanem csak bizonyos problémákat szeretnék tisztázni, amelyek nemcsak filozófiaiak. Minek erőltessenek magamra bármiféle megszorítást? A normáknak nincs értéke. Gyakran gondoltam arra, hogy ha majd több információm lesz, írok egy tanulmányt a normatív szellemről. Nagyon érdekes probléma, engem különösen érdekel.”¹⁰⁵

Környezetével egyre kevésbé békült meg Cioran. 1931. november 10-én keserűen tette szóvá, hogy művelt barátai között sem talál „egy kategorikus embert, eszmékben merészet és eleven temperamentumút”. Ritkán értik meg mélyebben az „egyéniesség irracionális jelenségét és az étellel szembeni magatartás eredeti sajátosságát”. Azt kérdezzetik tőle, hogy „miért vagy ilyen?” Szemére hányják, hogy miért foglalkozik történelem – és kultúrfilozófiával. Ebből kiderül, hogy „az ember természetes módon alkalmazkodik ahhoz a területhez, amelyben egyéni módon gondolkodik, míg másokban csak kompromisszumokat köt, inkább objektív és külső információra támaszkodva, mintsem spontaneitásra és naivitásra”. A főváros filozófiai elitjét volt alkalma megismerni. Nem is becsülte semmire. Főlényérzettel tölti el ez, ugyanakkor aggodalommal, a román kultúra jövőjét illetően. Úgy érzi, őszinteségét el kell fojtania az általános vulgáris szkepticizmus miatt. Azt pedig csak nevette, ahogy mások saját lelki állapotukat probléma rangjára próbálják emelni. „Soha ennyire,

mint most, nem hat át ennyire a haladás abszurditásának, a történelem jelentéktelenségének és irracionálisának, a transzcendens finalitás vagy a morális teológia illúziójának tiszta intuíciója. Egyébként láthatod, korunk lényeges vonása a kulturális megfáradtság, az értékekből való kiábrándultság és azok – valamint általában a normatív diszciplínák – elutasítása.” Ezért ragadja meg figyelmét a német filozófiának az az irányzata, amely szembeállítja egymással a szellemet és lelket. Ezért tartja elengedhetetlennek az antropológiát.¹⁰⁶ (A Gusti-féle szemináriumban természetesen még visszafogottan fejtegette, hogy az antropológia az embertől indul az értékek felé.¹⁰⁷)

De amikor érvényesülni akar az irodalmi életben, amikor valamit közölni akar egy-egy folyóiratban, tapasztalnia kell, hogy milyen nehéz fiatalnak lenni, milyen megalázó olyanok kegyeire vadászni, akiket nem becsül semmire. Mégis, amikor erről beszámolt – 1932. március 4-én – mintha magát is hibáztatná:

„Egész tragédiám lényegében a következő: a szellemi tartalmakat és a különböző természetű értékeket nem tudom hierarchiába állítani. Az aktivitás vagy a tétlenség, a nagylelkűség vagy a gyűlölet, az élan vagy kétségbeesés mind valami irracionális kifejeződései, amelyen nem tudok átlépni. Beszéltem neked az átvirrasztott éjszakákról, amikor az ember számolja a perceket, és amikor túl a kétségbeesésen, túl az ellenállás határain, minden egyazon szinten jelenik meg, jelentéktelenként és semmiként. Akkor bekövetkezik a megtisztulás minden elemtől, minden szimbólumtól, az ember szembe kerül a léttel, annak tiszta struktúrájában, intenzívebbé válik a kettősség a tudat és a valóság között egész a paroxizmusig, ami nem más, mint a pusztulás.

Ilyen tapasztalatokkal mire viszem? Az egész attól függ, hogy rendbe hozom-e magam ebben az évben. Ha nem, minden elveszett. Mindent elkezdtem tagadni, anélkül hogy valamit is a helyébe állítottam volna. Nem hiszek a megoldásokban, ami a semmiben való teljes lebegést jelenti.”

Tíz nap múlva újraolvasta e sorokat, és elégedetten tapasztalta, hogy nem múlékony hangulatkitörésről adott számot. Egész Bukarestben egyedüli esetnek tartja magát. „Képtelen vagyok az életet játéknak tekinteni vagy kellemes ringatózásnak. Tudd meg, ha élek, szélsőséges magatartással tűnök ki; félelem nélkül vonom le a végső következtetéseket. Nem félek egyetlen eszmétől és állásfoglalástól sem. Itt engem »cinikus«-nak neveznek. Ha a cinizmus a paroxizmusig fokozott őszinteség, akkor kétségtelenül az vagyok.”

Egyébként, nem tagadta, csak számításból ír a folyóiratokba. Tudja, hogy cikkei értéktelenek, szétomló töredékek. Viszont elhatározta, hogy ír valami komolyat.¹⁰⁸ Felszabadító hatással volt az is, amit többször elmesélt: úgy húszéves korában a díványra vetette magát a felkiáltással: „Nem bírom tovább!” Mire anyja: „Ha tudtam volna, elvételtek!” Ettől is megkönnyebbült – hangoztatta utólag.¹⁰⁹ Mert rájött arra, hogy miután a véletlen terméke, életét nem kell komolyan vennie,¹¹⁰ „nem vagyok senki”. Sőt, „ezért voltam képtelen igazi írói művet alkotni”.¹¹¹ Viszont anyját, akit korábban – mint mondja – megvetett, becsülni kezdte, annál is inkább, mert anyja egyszer elmondta, hogy csak Bachot szereti.¹¹² A kemény anyai kifakadás az ifjú Ci-oran antropológiáját legitímálta, megerősítette társadalomkívüliségének, pontosabban társadalomföltöttségének tudatát. Nyugodtan átadhatta magát aszociális eszméinek.

Nemsokára, 1932 áprilisának elején – április 5-i levele tanúsága szerint – elhatározta, hogy négy hónapra elvonul a világ elől és írásban kamatoztatja felhalmozódott tapasztalatait. Spontán született – ezért autentikus – elhatározás. „Az írás csak akkor érték, ha valami átélést objektivál, amennyiben túl a kifejezésen, az ember életre lel, a formán túl pedig tartalomra. Vérrel akarok írni valamit. Költői hatás szándéka nélkül, konkrétan, a szó materiális értelmében. Bennem minden seb és minden vérzik, erről meggyőződtem. A szenvedés az önkifejezés bátorságát nyújtotta nekem, a kifejezés merészségét és a paradoxonra való hajlamot (pascali vagy kierkegardai értelemben). Elvesztettem az arányérzékét, túlzok, néha az örületig. E vonatkozásban nem haszontalan, ha jelzem, egy éve már nem részesültem a tisztánlátás ama tapasztalatában, melyről neked hajdan írtam, gyöttrődöm és kínzom magam, mint aki pusztulás és halál áldozata. Az az érzésem, hogy úgy vagyok, mint Pascal élete utolsó éveiben, amikor semmit sem tudott már megvalósítani, hanem magányosként, értelem nélkül tengette létét.” Ugyanakkor, „a tény, hogy az egyén szenved, ha intenzív és drámai módon aláveti magát az élet tapasztalatának, olyan értékeket tulajdonít magának, amelyeket nem hanyagolhat el és nem vethet meg, még akkor sem, ha a szenvedés arra a meggyőződésre vezet, hogy ő maga senki és egyetemes szempontból jelentéktelen. Ismerősei közül senkinek sincs ilyen élettapasztalata. „Eddig Thomas Mann *Tonio Krögerjében* leltem fel magam; ugyanakkor megjegyzem, hogy valamiféle démonizáló orosz színezetet viszek bele abba a visszafogott és melankolikus magatartásba, amelyet eddig leírtam, és amely Thomas Mann novellájának hőseit jellemzi.”¹¹³

Szeptember végén – 1932 szeptemberében – úgy érezte, mindketten válaszütra kerültek. Tart attól, hogy az újságírás szellemi eltunyuláshoz vezet. Ami őt magát illeti, „meg vagyok győződve, van mondanivalóm”. És ezért akar fennmaradni. „Azon a napon, amikor úgy érzem, hogy magam számára is idegen vagyok, valami-féleképpen külsődleges és a szubjektív élet centruma szétporladt, akkor vége. A lét legkeservesebb pillanata, amikor az ember magát haszontalannak érzi. Nem fogom elfelejteni azt a furcsa állapotot, amikor Bécs utcáin azt mondtam magamnak: »nevetséges egzisztencia vagyok.« Elgondolhatod, milyen kétségbeesettség az eredmény. Abnormális lelki életemet az jellemzi, hogy az érthetetlen dolgok láttán röhögésben török ki.” Ezek után érthető, hogy – mint hangsúlyozta – már három éve az orosz ember lélektanával foglalkozik. „Csak az abnormális állapotok termékenyek. Ezért kell szeretni a pusztulást, a halált, az összeomlást vagy betegséget”. Így „az egyén végzete, mint belső, irracionális és immanens valóság csak a fájdalomban tárulkozik fel, a személyes problémák belső megértésének egyetlen pozitív útja ez”. A bűn, a vallásos értelmezések szerint nem töltheti be ezt a funkciót, mert a történelmi világ objektivitásához kötődik. „Ezért kell a fájdalmat szeretni.” Ez páratlan élmény forrása. „Szétrombolt ifjúságom olyan lelki állapotba juttatott, amelyet csak a dosztojevszkiji irodalom tudott nekem nyújtani.”¹¹⁴ Dosztojevszkijhez mindvégig hű maradt, őt tartotta minden idők legnagyobb, legmélyebb írójának.¹¹⁵

Egy félév múlva – 1933 április 24-én – már Nagyszebenből jelentkezett. Nem találta unalmasnak, igaz, „ha kurvák nélkül akarnék szórakozni ebben a városban, akkor megőrülnék”. Zenét hallgatott és írta könyvét. „Az egész lírai jellegű (2-3 oldalas) részletekből áll, a legbestiálisabb és apokaliptikus feszültség járja át. Olyan megsemmisítő dolgokat mondtam, olyan deprimáló oldalakat vettem papírra,

hogy felkelést robbantanak ki, ha nem gyakorolnak más hatást.”¹¹⁶ Emil Cioran így már fenn volt „A kétségbeesés csúcsain”. Júliusban még azért egy csomag könyvvel felment a Nagyszeben melletti Páltinişre, a hegyekbe – 1400 méterrel a tengerszint fölött –, hogy ott fejezze be művét.¹¹⁷ Szüleinek egyébként azt füllentette, hogy filozófiai értekezést készít.¹¹⁸ Hamar túl lehetett rajta, mert augusztus 19-én miután órákig dolgozott az erdőben, arról számolt be, hogy „itt ezeken a helyeken, ahol több vonatkozásban újra gyermek lettem, ami azt jelenti, hogy nem vagyok annyira elesett, mint állítom, világos és tartós sajnálat támadt bennem csak egyetlen – intellektuális – síkon elemésztt életem miatt. Diákkoromban az életfilozófiát a könyvtárban műveltem; nem éltem több síkon, nem viaskodtam immanens módon a létben, az élet beljében, hanem megfertőztem és szétzúztam az életet magamban, hogy a romokon megteremtsem a szellemet. Ha léteemben nem lenne valami rendbe hozhatatlan, valami könnyörtelen és fájdalmas fatalitás, úgy érzem, ragyogó egyén lennék, végtelen nagylelkűsége képes, adakozásra, ami életemet kevésbé tenné elszalasztott alkalmak sorozatává. Tudnám én, miként használjam ki az élet minden pillanatát, hogy minden szikrából lángot és minden cseppből tengert csináljak. Miért vagyok pesszimista? Mert az akaratomon kívül támadó depressziók megölik bennem az elán nekilendüléseit. És ez a kettősség annyiban drámai, amennyiben végtelensége a barokkhoz és a groteszkhez vezet, utolsó és apokaliptikus görcsökhöz. Egyáltalán nem vagyok szomorú most, amikor írok; lehet azért oly élő és erős a tisztánlátásom, mert a szomorúság és kétségbeesés foltjai nem tudják teljesen elhomályosítani lényem ragyogó forrását. Esküszöm az alkonyodó ég derűjére, amely aureolával von be engem, hogy ellenállok e világon, még akkor is, ha magamnak nem marad csak saját emlékem. Remélem, eljön majd az idő, amikor (újra)próbálom az illúziók vitalitását, bekötöm szemeimet, hogy értelmet lássak az életben. És önriróniából arra gondolok, hogy örömhimnuszt írok. // De ne beszéljek magamról többet, mert nem tudom, hol fejezem be. És különben van elég tartalékom, hogy senki se tudja megkülönböztetni az invenciót az autentikustól. [...] De ha már szenvedtünk, használjuk ki fájdalmainkat!”¹¹⁹

Kihasználta: a könyv elkészült. A kétségbeesés feszültségét felváltotta a szellemi kielégülés öröme. Egyik 1984-i interjújában némi önriróniával emlékezett: „Filozófiát tanultam, teljes komolysággal. A filozófia nagyon veszélyes a fiatalokra; beképzeltté teszi az embert, azt hiszi fontos, önnön bűvöletébe kerül. A filozófiahallgatók gyakorlatilag elviselhetetlenek, arrogánsak, ingerlően beképzelték... Akkor történt valami az életemben, összeomlás. Elvesztettem az alvás képességét. Éjjelente nem tudtam aludni, egyfolytában ébren voltam éjjel-nappal. Egy nagyon szép városban laktam, majdnem olyan szép, mint Tübingen: Nagyszeben, Erdélyben. Éjszakánként jártam-keltem, mint egy kísértet, a városiak azt hitték, meghibbantam. És akkor azt mondtam magamnak: írnod kell egy könyvet! Így született első könyvem. Címe hangzatos és banális: A kétségbeesés csúcsain.” Akkor ez egyébként az újságok „vegyes hírek” rovatában szokványos kifejezés volt. Az öngyilkosokról azt írták, hogy tettét „a kétségbeesés csúcsain” követte el. Több címet is kigondoltam, de nem tudtam dönteni melyiket válasszam. Mire így jártam el: elmentem a kávéházba és megkérdeztem a pincért: e három vagy négy közül melyiket választaná? Így tettem az első és a következő könyvnel is.”¹²⁰

Cioran első könyvének születése vulkán kitörésére emlékeztet. A többié is. Életformája is vulkányszerű lett. Olykor hetekig jött-ment, barátaival szórakozott, lumpolt, aztán bezárkózott és írt. Cioran azt is hangsúlyozta, hogy az írás számára terápia, ugyanakkor ösztönös tevékenység: „Ösztönös állatként írtam”. A stílus jelentőségére – emlékezett – csak később, Franciaországban figyelt fel. Leveleit olvasva, azonban láthattuk milyen gondosan csiszolta és érlelte gondolatait. Levelezése valamiféle gyakorlat volt, könyvét megelőző erőpróba. Cikkei is beillenek annak. Minden könyvét rövidebb-hosszabb esszék előzték meg. Mindig az elsők a legérdekesebbek.

AZ ESSZÉÍRÓ

1990-ben két válogatás is megjelent Cioran cikkeiből – az újrafelfedezés, a hazatérés örömeiben. Ő viszont nem örült. Hivatalos cenzúra helyett immár ő cenzúrázott. És ez már fordított cenzúra – panasolta egyik őszinte híve éppen Cioran ellenében.¹²¹ Láttuk, milyen reakciót váltott ki belőle az első kötet előszava.¹²² Másodszor már ő írt néhány sort, az általa itt-ott megrövidített cikkeket magába foglaló kötethez:

„Én vagyok? Nem én vagyok? Döbbenet álok az évek, események és oly sok értelmes és értelmetlen szó előtt. Hogyan ne fertőzött volna meg valami mérhetetlen gőg, önmagamba vetett hit és nevetségességtől való félelem legyűrésének diadala? Az igazság az, hogy hittem önmagamban, sorsot tulajdonítottam magamnak, és belső feszültségemet egyszerre kifinomult és vad belső örvény táplálta. Titkom egyszerű: nem volt arányérzésem. Alapjában ez a kulcsa minden vitalitásnak.”¹²³

Ennek a vitalitásnak megnyilvánulásaként első – 1931 elején megjelent – cikkében kora vallási mozgalmának hitelességét kérdőjelezte meg. A modern kultúra – fejtegeti – ugyanis individualista és racionalista, hiányzik belőle a kontemplatív szellem, ezért a vallást „színeváltoztatással adaptálta, és így a vallásból éppen az veszett ki, ami sajátos jellegét alkotta”. Ezért a modern kultúra nem teremthet értéket, ezért keresi a vallásos értékeket, a vallásos mozgalom azonban „nem az élet organikus és irracionális alapjából indul ki”, hanem „a hinni akarás kifejeződése”. Az abszolútum iránti vágy jellemzi a kortárs értelmiségieket, illúzióikat pedig „a lelkesültek perspektíva hiánya igazolja”, azoké, akiket „elbűvölt a mozgalom megjelenését kísérő túlzajos légkör”. A helyzet paradoxonja tehát abban rejlik, hogy a vallási mozgalmakat életre hívó meghatározó körülmények a hitélet őszinteségébe vetett hitet is szétzúzták.¹²⁴ Ezzel a cikkével Cioran egyben kételyeit fejezte ki barátja, Mircea Eliade 1927-es programadó cikksorozatával szemben, és pedig azzal szemben, amely az autentikus vallásosság újjászületése iránti igényét jelentette be.¹²⁵ Eliade írása nemzedéki hitvallás, nemzedékét 27-es nemzedéknek nevezték. Cioran is ehhez tartozott, bár Eliadét csak 1932-ben ismerte meg, az újságot, ahova írt, korábban is falta.¹²⁶ Sokoldalúsága lenyűgözte és taszította. Legbizalmasabb leveleit Eliadénak írta, viszont később a leggyilkosabb kritikákat is róla tette közzé. Egyelőre csak ellenpontosította, amit a nemzedéki vezér írt. Példa még az, ahogy Eliade felvázolta a „tisztá intellektuel” típusát, és az, ahogy Cioran a románét. Eliade a sznobot állította olvasói elé, aki választékosan beszél, és ha valaki őszintén bírál, akkor azt leparasztozza, nem nyújt neki többé teret.¹²⁷ Ciorannál a román értelmiséginek nincsenek belső

konfliktusai, csak azt kivonatolja, amit mások leírtak. Csak kevesen tudnak kiszakadni a régi életkeretek szorításából. „Individualizmusunk nem is az, hanem egyéni tudatok atomizáltsága. Az individualizmus mély belső életstílust feltételez, amire mi képtelenek vagyunk.” Az igazi értelmiségi elutasítja a burzsoá életformát, szenved. Mert a belső lelki élet alapja fájdalmas tragikum. Amikor az ember ki akarja teljesíteni sorsát, önmagát meg akarja valósítani, az egyenlő a halállal; ugyanakkor állandóan fel akarja frissíteni szellemi életét, és így menekül a halál elől. A román értelmiségi lelki élete sivár. Nélkülözi a belső energiát és az eredetiséget, kultúra-teremtő erőt. A nagy kérdés azonban az, hogy milyen kultúráról lehet szó, akkor, amikor „Nyugat dekadens irányzatait éljük át”. Az írástudó tevékenység nem öncél, hanem érvényesülési eszköz, „senki sem követ egy dolgot utolsó elemeiig. Egyetlen eszmét nem boncolnak szét alkotó elemeire, nem követik kialakulási folyamatát, nem szembesítik más eszmékkel azért, hogy rekonstruálják a struktúráját vagy megtaláljuk eredeti forrását”. Közben „szinte valamennyien tudjuk, hogy a modern, individualista és racionalista kultúra összeomlott, kimerült spontán termelékenységének az alapja, a naiv átélés helyét elfoglalta a történeti perspektivizmus, új értékek teremtésének képtelensége, beletörődés az egyszerű kompromisszumba.”¹²⁸

Cioran még egyetemre járt, amikor 1931-ben felvázolta „a szellemi munkanélküli pszichológiáját.” Kórképet adott koráról és saját világáról. „Ma az egyén élete bonyolultabb és bizonytalanabb, mint korábban. Nemcsak az a munkanélküli, aki nem talál munkát, hanem az is, aki bizonytalan az életben elfoglalt helyében.” Korábban „az ember – biológiailag és társadalmilag – szervesen integrálódott az életbe”. Ez esetben: „az egyén önmagával elégedett.” A személyes anarchia akkor veszi kezdetét, amikor az egyén az élet olyan útjaira lép, amelyek ellentmondásban vannak „eredendő rendeltetésével”. Az anarchia forrása a dezintegráció. A szellemi munkanélküli „belső teljessége azokból az ellentmondásokból ered, amelyekben él”. Ugyanakkor önmagával elégedetlen, a szabadság pedig csak illúzió, ha az ember nem önmaga. A modern kultúra eszkatológikus szelleme a kimerülés tünete, nagyrészt a szellemi munkanélküliek egzaltáltságának terméke. A legeltévedettebbek azok, akik megoldást keresnek. „Az életnek megvan a maga értelme, a megoldások a moralistáknak valók.” Nincsenek normák. „Az élet nemzeti és imperialista jellegével szemben a normák rendszerének nincs értéke.”¹²⁹ Féktelen spontaneitás? Nem: „a belső élet mélységét [...] a problémák átélésének intenzitása” méri. „A belső életnek csak akkor van értéke, ha az ember önmagába tér vissza. Bizonyos központi problémák szenvedélye azt jelenti, hogy az ember a gondolkodás objektív formáiban talál önmagára. Íme, a szubjektivitás miként talál önmagára a gondolkodás formális aspektusán túl.”¹³⁰ Cioran saját magáról vallott. Akkor is, amikor a sikertelenségek jótékony hatásáról elmélkedett, mert a kudarcok az embert önmaga meghaladására ösztönzik. És arra figyelmeztetett, hogy az akciónál fontosabb a belső faktor, amelyből az akció indul.¹³¹ Ezt a belső faktort olyan empátiával fedezte fel Kokoschka művészetében, hogy egyértelmű: másban láttatta azt, ami benne forrt. *A kóbor lovag* képeinek „a szubsztanciája lebegés a káoszban, felfedi a gyönyört a reménytelenségben, az őrült elragadtatást saját összeomlásában, a semmi extázisát”. Mert: „Az állandó szorongás a legbiztosabb út a káoszban és a semmiben.”¹³² Lucian Blaga azon filozófiai értekezéséből, mely a dogmák korát jósolta, Cioran azt olvasta ki, hogy a

jövő metafizikája az eksztatikus értelemhez folyamodik.¹³³ És bár egyik recenziójában tárgyyszerűen jelezte, hogy a katolicizmusban az ember és az istenség feszültsége tragikus jelleget öltött, míg az ortodoxiában nem létezik az Isten elérhetetlenségének tragikuma,¹³⁴ hallgatólagosan már ott lappang ezekben a sorokban a Pascal iránti csodálat. Azt már nem is tagadja, hogy „a megváltás útja illúzió”.¹³⁵ „Egyelőre – írja 1932-ben – a mai ember számára nincs megváltás.”¹³⁶ Az egyén nem változtathatja meg a történelmet, az aktivista illuzionizmus helyett „a derús szemlélődés helyezi el a dolgokat a maguk normális keretében”.¹³⁷ Csakhogy hol van a derű, amikor „a szubjektív átélés, ha intenzív, revelálhat gazdag élettartalmat”? Hiszen – írta a huszonéves Cioran mély elismeréssel – Heidegger éppen azt mutatta be, hogy „az unalom a létezőt a maga totalitásában revelálja, a szorongás pedig a semmit”.¹³⁸

Kísérteties a párhuzam Cioran és Walter Benjamin diagnózisa között. Ez utóbbi szerint „az iszonyatos technikai fejlődéssel valami egészen új szegénység szakadt az emberekre. És ennek a szegénységnek a másik oldala az eszmék fojtogató gazdagsága: az asztrológia és a joga, a keresztény tudományok és a tenyérjósítás, a skolasztika és a spiritizmus feléledése.” És mindennek oka a tapasztalathiány, az emberi tapasztalatok hiánya. Az eredmény: új barbarizmus, a gazdasági válság és a háború fenyegetése.¹³⁹

Cioran fő témái: miként lehet valamit visszanyerni az élet elvesztett teljességéből? Miként lehet kitörni a régi formák szorításából? Egyáltalán milyen világban élünk? Cioran válaszaiban lázadásának anatómiája rajzolódik ki. Csak intuitív szemlélet tudja „a szellem hozzávetőleges egységét visszaállítani”. A pszichoanalízis – amely maga is az unalom terméke – lerombolta a kultúrába és annak haladásába vetett hitet. „Az élet elveszti varázsát, ha kiemelik természetes tartalmaiból. Akinek a természetes nem problematikus, az egységében élheti meg az egzisztenciális formákat. A meghasonlás ott kezdődik, ahol a dolgokat kiemelik természetes kereteikből.” Az emberek nem hisznek, csak hinni akarnak. Az egyéni spontaneitást felváltotta a letűnt formák megértésének igyekezete, az ember, mint történeti lény pedig a történeti formák foglyává válik. A történelem végéről kialakított képzetek nyomán feltámadt a profetikus szellem. Ugyanakkor „a mai ember magatartását a beletörődés, a cinizmus és a szemlélődés keveredése jellemzi”. Az élet viszont közböbs a morális elvekkkel és kritériumokkal szemben. „Egyelőre a mai embernek nem marad más, mint saját sorsának és kultúrájának megismerése.”¹⁴⁰ A kultúra az életben rejlő irracionalitás csökkentése, a kultúra meg akarja állítani az élet irracionális spontaneitását. Az ember állatias idomulása az élet irracionalitásához egyensúlyi állapothoz vezet. Az ember dekadenciája visszatérés az élet irracionalitásához. Kilépés az élet normális kereteiből: ez az ember nagy kalandja.¹⁴¹ Csakhogy a történelem azt tanítja, hogy az ember, mint történeti lény, képtelen az univerzalizmusra, az élet partikuláris formái zárják magukba. Korunk arra van hivatva, hogy felszámolja az optimizmust, mert csak pesszimista antropológia fedheti fel a történelem tragikus értelmét.¹⁴² Az ember nem annyira az egyszerű unalomban, hanem inkább a melankóliában kerül szembe a léttel – hangsúlyozta Heidegger ellenében.¹⁴³ Az erkölcsi abszolútizmus a középszerű embereknel érvényesül, aki viszont a maga eszkatológiájából kirekeszti a megváltást, annak nem marad csak a semmi heroizmusa.¹⁴⁴ És szembe kell néznie a halállal. A halál az az esemény, amelyben az már nem néző.¹⁴⁵ Cioran a halál immanenciájával való foglalatosságai során szakított

végleg Kanttal, holott amikor korábban őt vagy Kierkegardot vagy Schopenhauert olvasta, valami istennek érezte magát.¹⁴⁶ Akkor – emlékezett – „minden, a világ, a nők, én magam is közömbös lett. Valami monstrum jelentkezett bennem. A válság nagyon komolyan elharapódzott. Visszatértem az irodalomhoz, főleg a költészet-hez.”¹⁴⁷ Amikor az északi művészet halálszemléletéről értekezett, már anakronisztikus formalizmusnak nevezte a kanti filozófiát, és arra a már melodramatikusnak ható antik bölcsesség megfontolására intett, hogy vajon az élet nem-e a halál, és a halál nem-e az élet?¹⁴⁸ Mire Mircea Eliade, aki évek óta a „Levelek egy vidékihez” sorozatában nemzedékének minden egyes tagját kitanította, Cioran is megintette, hogy hagyjon fel a halál-cikkeivel.¹⁴⁹ De már nem volt visszaút. Nem is kereste. Először mintha a „Levél a magányból” sorozattal válaszolt volna az eliadei intésekre – a hegyek magányából, mert a hegyek a transzcendencia érzését sugallják. Innen már abszolút biztos, hogy a kultúra idegi egyensúlytalanság. Az öntudat is idegrendszeri zavar terméke. A hegyi ember derűs és humoros, a művelt viszont miként lehetne az, amikor barátai különböző politikai és ideológiai irányzatokhoz csatlakoznak. Miként tudhatná, mi az örökkévalóság perspektívája, amikor a karrierhez több száz ostoba könyvről kell beszélnie, és minden imbecillis szerzőt ismernie kell. A kortárs ember nem tartalmakban, hanem cserélgethető formákban él.¹⁵⁰ Ha az örökkévalóság perspektívájából szemléljük a világot, oda jutunk, hogy minden szabad. Az örökkévalóság előtt a világnak nincs értelme. Azokra kell felfigyelni, akik megvalósítják azt a tragikus paradoxont, hogy elfogadják az elfogadhatatlan világot. A sors tudata fájdalmas világot fed fel. Ezért kell a filozófiának a halállal foglalkoznia. A sors, az örökkévalóság, az örökkévalóság problémái fontosabbak, mint a dialektika paradoxonjai.¹⁵¹ És itt már az a Cioran szólal meg, aki Dosztojevszkij és Nietzsche olvasmányait élte át, anélkül hogy említette volna őket, inkább velük dialogizált. Kijelentései az ő világukban gyökereznek. Dosztojevszkij hősei mondogatták: ha nincs Isten, mindent lehet. Nietzsche tragikus sorsszemléletét, az *amor fati*t élte át Cioran. Amit pedig a dialektikáról írt Cioran, a bűnt elkövető és bűnhődő Raszkolnyikov megvilágosodásával rokonítható, mert amikor a szerelemben feltámadt, „a dialektika helyét elfoglalta az élet, és lelkében valami egészen új világnak kellett kiépülnie”.¹⁵²

De milyen legyen Cioran világa? Milyen világ épült az ő lelkében? Ő már „a semmi lovagjainak rendjébe” kezdett tartozni. Tudomásul vette, a társadalmi élet lényege az igazságtalanság. Az élet önmagában „középszerű szubsztancia”. Ahhoz, hogy valami különöset lehessen alkotni, „transzcendentálni kell az élet kereteit, a csúcson kell élni, ahol a megváltást már nem hozhatja meg sem az élet, sem a halál”. Akik pedig megértik, hogy az ember a halálnak van odavetve, „bizonyítják, hogy nincs mit nyerniük és veszteniük e földön, amelyetől a nap még nem vonta meg a fényt”.¹⁵³ 1932 novemberében mintha saját depresszióját írta volna ki, úgy ecsetelte, hogy a depressziósok azért mondanak le végyaikk kiteljesítéséről, mert a belső fatalitás rögtön levágja szárnyaikat, és ezért a kétségbeesés életelemük, viszont a paroxizmusig fokozódó elszigetelődés intenzívebbé teszi az öntudatot, a drámát úgy élik át, hogy nem naiv módon kapcsolódnak be a lét áramába, és innen „az a lírizmusuk, amelynek a jellege mindig filozófiai, és így objektíválják a szubjektív átélést”.¹⁵⁴ Eliade már közben egyik újabb tanácsosztó – „A fiatalok órája” című – szkeptikus hangütésű levelében kifakadt: „Komolyan nem tudom, mit akarsz.” Mert

„innen a metropoliszból” senki sem változtathatja meg „azon élet csodálatos ritmusát, amely életre meg vagy híva”.¹⁵⁵ Mire Cioran válasza: „Ütött a fiatalok órája. De nem klasszikus és normális ritmusban, hanem hírt hozó és apokaliptikus módon.”¹⁵⁶

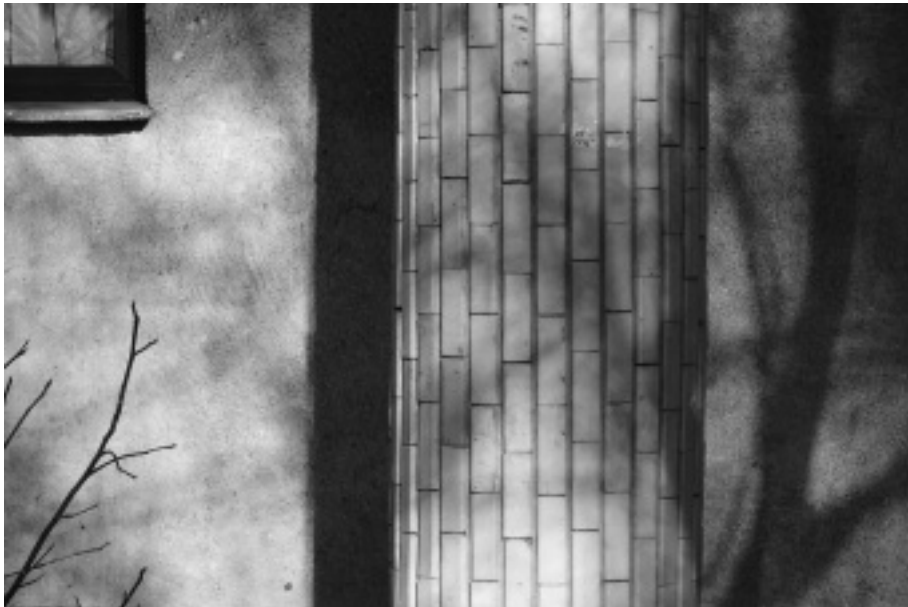
Cioran kisebb cikkeiben burkoltan saját életprogramját fejtette ki. Olykor még kicsit tudálékos, sematikus, iskolás. Ha egy-egy könyvet ismertet, érezni, neheze érik, mert eltéríti fő témájától: önmagától. De ezekben a fentebb kivonatolt cikkekben itt van minden: aktivizmusának indítékai és annak aztán elvetése. Feltérképezte kora szellemi táját és a magáét, jelezte a választási lehetőségeket, amelyekkel élt, és aztán amelyeket kárhoztatott. Leveleiben érzelmileg telített, sőt túlfeszített lírizmusra adta a fejét, pontosabban a lelkét, talán azért is, hogy ellensúlyozza testi bajait. És bár Kant filozófiáját messziről csodálta, a lírizmus a noumenális világ illúzióját nyújthatta vagy pótolhatta. De ha valaki, akkor Nietzsche adhatta volna a mottót a ciorani lírizmusnak is: „a lét és a világ csak mint esztétikai jelenség igazolható örökre”.¹⁵⁷ Az esztétikum kiszorította a morált. Cikkei azt példázzák, hogy miként hagyott fel a reflexív fogalmi gondolkodással, miközben a kétségbeesés racionalitását tárják fel. Átadta magát a kétségbeesés örömeinek. Kellemesebb lehetett a kétségbeesést közvetlenül szavakba önteni, mint róla értekezni. Levetette a filozófiai nyelv kényszerzubbonyát. Leveleiben már megtalálta az önkifejezés közvetlenségének stiláris szintjét, most az irodalmi szintet kellett kialakítani, az irodalmi exhibicionizmusét. 1964-ből visszatekintve visszatekintve az elmúlt évtizedekre tömören jelezte, nem filozófál, „benyomásokat, tapasztalatokat írok le – többé-kevésbé absztrakt formában”.¹⁵⁸ És miután Husserl fenomenológiájáról olvasott, beleborzongott az „iskola-terminológiába”, és „a szektás gögbe”, megvetéssel jegyezte meg, hogy ennek hordozói, „»filozófiai antropológiáról« beszélnek és nem az emberről. Egyébként, én is átmentem ezen, amikor belesodródtam ugyanebbe a kalandba és nyelvi misztifikálásba. De Pascal, Nietzsche és Sesztov kiemeltek ebből. // Oly nehéz a dolgokkal szembe nézni, és oly kényelmes a problémákhoz tartani magunkat.”¹⁵⁹ Cioran jellegzetes apodiktikus stílust alakított ki, és ezt egyelőre lírizmussal ötvözte.

Következő – 1933 elején megjelent – cikkei, mint „A fájdalom revelációi”, „Az örökkévalóság tapasztalata”, „Az igazi agóniáról” már könyvnek előhírnökei. Persze az előzményeknek is vannak előzményei. És nemcsak a már idézett töredékek. Úgy 18–19 éves lehetett, amikor Verlaine „Szorongás” című versét lemásolta. (A költeményben a költő elzárkózik a természettől, kineveti a művészeteket, megtagadja Istent, a gondolkodást, a szerelmet, és retteg a haláltól.¹⁶⁰ És ki tagadná: elég banális egy vers tartalmát egy mondatban összefoglalni, de több mondatban is az.) Cioran néhány mondat erejéig eltűnődött azon, hogy a költemény kiemeli az embert a töredezett és banális létből, és amit mond, megfelel a bergsoni folyamatosság eszméjének, végül kvázi-ars poeticájaként leszögezte: a verset nem szabad elemezni, az elemzés megsemmisíti azt, ami benne értékes, és „az az érzésem, hogy amikor Verlaine a verseit írta, elveszett hallucinációs álmaiban, irracionális szenvedélyei vezették, a költészet számára nem más, mint a közönséggel és mindennapival szembeszegülő érzékenység rejtett, dallamos és szenvedélyes ritmusának poétizálása.”¹⁶¹ Cioran, miután nem talált megnyugvást az alkalmi cikkezésben, nekilátott a világ átpoetizálásának.

JEGYZETEK

- 93 Ion Vartic: Cioran înainte de Cioran. *Apostrof*, 1991. 10-11. sz.; Cioran: *12 scrisori de pe culmile disperării*. Cluj, 1995.
- 94 Muzeul Literaturii Române, București
- 95 Cioran: *12 scrisori*, 19–21.
- 96 Cioran: *12 scrisori*, 23–25.
- 97 Cioran: *Cahiers*. Paris, 1997. 33.
- 98 Cioran: *Entretiens*, 33.
- 99 [http://mp3leaf.com/mp3-cioran-download.html#: D_miurge_Emil_Cioran.mp3](http://mp3leaf.com/mp3-cioran-download.html#:D_miurge_Emil_Cioran.mp3) (2013-11-13)
- 100 Liiceanu: *Itinerariile*, 74.
- 101 Petreu: *Despre bolile*, 10–11.
- 102 Cioran: *Cahiers*, 114.; Cioran: *Entretiens*, 40.
- 103 Cioran: *Entretiens*, 86.
- 104 Cioran: *12 scrisori*, 33–36.
- 105 Cioran: *12 scrisori*, 37–40.
- 106 Cioran: *12 scrisori*, 41–44.
- 107 Marta Petreu: *Cioran*, 389.; Cioran: *Antropologia filosofică*. Craiova, 1991. 33.
- 108 Cioran: *12 scrisori*, 48–50.
- 109 [http://mp3leaf.com/mp3-cioran-download.html#: cioran michael jacob 1989.mp3](http://mp3leaf.com/mp3-cioran-download.html#:cioran_michael_jacob_1989.mp3); Cioran par jean amrouche 1950 .mp3; D_miurge_Emil_Cioran.mp3 (2013-11-23)
- 110 Cioran: *Entretiens*, 88., 288.
- 111 Cioran: *Entretiens*, 186.
- 112 Cioran: *Entretiens*, 88.
- 113 Cioran: *12 scrisori*, 51–53.
- 114 Cioran: *12 scrisori*, 55–58.
- 115 Cioran: *Entretiens*, 70.
- 116 Cioran: *12 scrisori*, 59.
- 117 Petreu: *Cioran*, 391.
- 118 Cioran: *Sur les cimes du désespoir*. Paris, 1990. 9.
- 119 MLR, 14065
- 120 Cioran: *Entretiens*, 147.
- 121 Mariana Șora: Avem nevoie de modele mai puțin metafizice, mai pragmatice, mai aplicate la real. „22”, 1993. aug. 26. – szept. 1. 33. sz.
- 122 Emil Cioran: *Revelațiile durerii. Eseuri*. Szerk. Mariana Vartic – Aurel Sasu. Cluj, 1990.
- 123 Emil Cioran: *Singurătate și destin*. Szerk. Marin Diaconu. București, 1991. 7.
- 124 Cioran: *Singurătate*, 9–11.
- 125 Mircea Eliade: O generație. *Cuvântul studentesc*, 1927. okt. 4. 2. sz.; Mircea Eliade: *Profetism românesc*. I. București, 1990. 19–62.
- 126 Cioran: *Exerciții de admirație*. București, 1993. 115., 118.
- 127 Eliade: *Profetism românesc*. I., 81–83.
- 128 Cioran: *Singurătate*, 12–17.
- 129 Cioran: *Singurătate*, 18–20.
- 130 Cioran: *Singurătate*, 21–23.
- 131 Cioran: *Singurătate*, 24–26.
- 132 Cioran: *Singurătate*, 29.
- 133 Cioran: *Singurătate*, 32.
- 134 Cioran: *Singurătate*, 35.
- 135 Cioran: *Singurătate*, 42.
- 136 Cioran: *Singurătate*, 54.
- 137 Cioran: *Singurătate*, 57.
- 138 Cioran: *Singurătate*, 61.
- 139 Walter Benjamin: *Illuminationen*. Frankfurt am Main, 1961. 314.
- 140 Cioran: *Singurătate*, 69–78.
- 141 Cioran: *Singurătate*, 85–88.
- 142 Cioran: *Singurătate*, 91–93.

- 143 Cioran: *Singurătate*, 94–96.
 144 Cioran: *Singurătate*, 100.
 145 Cioran: *Singurătate*, 87.
 146 Cioran: *Entretiens*, 271.
 147 Rosa Maria Pereda: Cioran l'étranger. *Magazine Littéraire*, 1984. 204. sz. 81.
 148 Cioran: *Singurătate*, 105.
 149 Cioran: *Exerciții*, 119.
 150 Cioran: *Singurătate*, 108–109.
 151 Cioran: *Singurătate*, 116–117.
 152 Dosztojevszkij: *Bűn és bűnhődés*. II. Bp., 1967. 269.
 153 Cioran: *Singurătate*, 120–121.
 154 Cioran: *Singurătate*, 123–124.
 155 Eliade: *Profetism*, I. 108.
 156 Cioran: *Singurătate*, 132.
 157 Friedrich Nietzsche: Die Geburt der Tragödie oder: Griechenthum und Pessimismus. <http://www.nietzschesource.org/#eKGWB//GT> (2013-11-22)
 158 Gabriela Melinescu: O scrisoare inedită a lui Cioran. *România literară*, 1995. aug. 9–15. 31. sz.
 159 Cioran: *Cahiers*, 206.
 160 L'angoisse // Nature, rien de toi ne m'émeut, ni les champs // Nourriciers, ni l'écho vermeil des pastorales // Siciliennes, ni les pompes aurorales, // Ni la solennité dolente des couchants. // // Je ris de l'Art, je ris de l'Homme aussi, des chants, // Des vers, des temples grecs et des tours en spirales // Qu'étaient dans le ciel vide les cathédrales, // Et je vois du même oeil les bons et les méchants. // // Je ne crois pas en Dieu, j'abjure et je renie // Toute pensée, et quant à la vieille ironie, // L'Amour, je voudrais bien qu'on ne m'en parlât plus. // // Lasse de vivre, ayant peur de mourir, pareille // Au brick perdu jouet du flux et du reflux, // Mon âme pour d'affreux naufrages appareille.
 161 Emil Cioran: Lecturi la 18 ani. *Cotidianul*, 1995. dec. 11. 47. sz.

Rossz álom

Csendélet

Egzakt

Felülnézet

Felület

Jelenések az égi kertből

Kapujanincs átjáró

Megújulás

Nappalishoba